

Györfy Eszter

„S osztán nagy zavar volt ezekbe’ az évekbe’.”

Felekezetközi konfliktusok és rítusváltások Kostelegen (1930–1944)

Jelen tanulmányban¹ egyetlen székelyföldi görög katolikus közösség, a történeti Csík vármegye területén fekvő Kosteleg példáján keresztül a görög katolikusok 20. század eleji sorsának a történelmi, politikai folyamatokkal való összefüggéseit, továbbá e folyamatok lokális lefolyását, hatásait igyekszem esettanulmány jelleggel megragadni. Dolgozatomban kitüntetett helyet kap az 1930-as évek és az 1940–1944 közötti „magyar világ” időszak, hiszen a korábban egységesen görög katolikus közösségben ekkor indult meg a rendszeres római katolikus pasztoráció, így a rítusváltási gyakorlatok² és a két felekezet konfliktusai is ekkortól adatolhatók.

Tanulmányom alapjául a Gyulafehérvári Érseki és Főkáptalani Levéltárban és a Hargita Megyei Állami Levéltárban feltárt levéltári források, valamint a falu lakóival készített interjúk szolgálnak.

Dolgozatom első részében a vizsgált közösség nyelvhasználatára és etnikai-felekezeti megoszlására vonatkozó adatok és a pasztorációs ellátottság vázlatos áttekintésére vállalkozom a betelepüléstől az I. világháború végéig. Ezután a két világháború közötti időszak és a „magyar világ” bemutatása következik, az írott források és az interjúk alapján kirajzolódó főbb eseményekre fókuszálva. Reményeim szerint itt megmutatkoznak a román, illetve magyar állam nemzet- és valláspolitikai intézkedéseinek helyi hatásmechanizmusai, valamint az ezek által indukált igazodáskényszerék és konfliktusok.

A népesség etnikai összetétele, pasztoráció és nyelvhasználat a betelepüléstől az I. világháború végéig

*Hárompatak*³ falvai az ún. Negyedfél-megye havasán,⁴ és Csíkszentmiklós, valamint Csíkszépvíz havasi birtokain keletkeztek a 18. század második felében. Szöcs János moldvai

Györfy Eszter (1987) – doktorandus, BBTE, Kolozsvár, Hungarológiai Tanulmányok Doktori Iskola, gyorfys.t@gmail.com

¹ Az eredményekhez vezető kutatás az Európai Kutatási Tanács részéről, az Európai Közösség hetedik keretprogramjából (2007–2013), az EKT 324214 sz. támogatási megállapodása alapján finanszírozásban részesült.

² Az egyes egyházak közti eltérő egyházi jogi viszony alapján megkülönböztetünk *rítus- és vallásváltást* aszerint, hogy mely felekezetek között történik az áttérés. Mivel ugyanazon egyház két eltérő szertartásrendet követő ágát képezik, a római és a görög katolikus felekezetek közti áttérést csupán *rítusváltás*nak, míg e két felekezet bármelyike és a Rómával nem egyesült ortodox egyház vagy bármely protestáns egyház közti konverziót *vallásváltás*nak nevezzük.

³ Az elnevezés – amely Kosteleg/Coşnea, Gyepece/Pajiştea, Magyarcsügés/Cădăreşti falvakat jelöli – Takács György javaslata nyomán honosodott meg a szakirodalomban. Takács György: *Aranykertbe’ aranyfa. Gyimesi, hárompataki, úzvölgyi csángó imák és ráolvasók*. Szent István Társulat, Bp. 2001. 28–29.

⁴ Negyedfél-megye havasát Pálfalva, Delne, Csomortán, Csobotfalva Szentlélek, Mindszent és Menaság falvak birtokolták. U. Kerékgyártó Adrienne: *A csíkiak Negyedfél-megye havasáról*. Néprajzi Értesítő LXXXIV(1992). 5–46.

románokat, csángókat és kisebb részben csíki székelyeket jelöl meg Kostelek alapítóiként.⁵ A rendelkezésre álló adatok alapján nehéz pontosan megállapítani az ide települő népesség etnikai összetételét, de a szórványos említések és a helyiek visszaemlékezései alapján valószínűsíthető, hogy a csíki, kászoni településekről érkezők egy része is román eredetű, görög katolikus vallású zsellér vagy jobbágy lehetett, akik a székely falvakba beköltözve sok esetben magyar anyanyelvűvé váltak.⁶

A 19. századi népszámlálások még a település egységesen román etnikai és görög katolikus arculatát jelzik, ami az ide betelepülők többségének görög katolikus vallása mellett a 19. század végéig dokumentálható szigorú lokális és vallási endogámiának is betudható.⁷ A századforduló utáni évtizedekben aztán Kostelekben megnőtt az exogám, vegyes rítusú házasságok száma: viszonylag nagy számban választottak házastársat a római katolikus és jórészt magyar anyanyelvű gyimesi településekről és Csíkmenaságról. Az azonos rítusú, exogám házasságok révén szintén többségében magyar anyanyelvű vagy legalábbis kétnyelvű személyek kerültek a településre.⁸ Ez, továbbá a gyimesi és a környező csíki községekkel ápolt intenzív gazdasági kapcsolatok, az 1871-es arányosítási törvény után újult erővel meginduló fakitermelés miatt ide települő, nagyrészt magyar anyanyelvű faipari munkásság, valamint a századfordulón létesített magyar tannyelvű állami iskola nagyban hozzájárult ahhoz, hogy 1910-re – legalábbis a hivatalos népszámlálás adatai szerint – Kostelek teljesen magyar anyanyelvűvé vált.⁹

A kosteleki hívek a balázsfalvi székhelyű görög katolikus Gyulafehérvár-Fogarasi Érsekség gyergyói esperességéhez tartoztak, lelki gondozásukat a csíkszépvízi görög katolikus plébános látta el, bár a település félreeső elhelyezkedése miatt a pasztoráció még a 20. század első felében is meglehetősen esetleges volt. Erről tudósít például a hárompataki falvak lakóinak 1911-es kérése érsekükhöz, amelyben leírják, hogy a nagy távolságok miatt csak évente kétszer jár ki hozzájuk az illetékes görög katolikus plébános, haláleset, keresztlelő, házasság esetén pedig csak magas fuvardíj ellenében tudnak idejében papot hozatni. Iskolás gyermekeik hitoktatásban nem részesülnek, így szentgyónáshoz és áldozáshoz sem járulhatnak. Ugyanezen problémákat az anyaközségek lelkészei is több alkalommal feletteseik tudomására hozták, ám önálló görög katolikus plébánia sosem létesült a faluban.¹⁰

⁵ Szöcs János: *Románok megtelepedése, román falvak kialakulása Csík-, Gyergyó- és Kászonszékben (1614-1850)*. = Hermann Gusztáv Mihály (szerk.): *A többség kisebbsége. Tanulmányok a székelyföldi románság történetéből*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda 1999. 126.

⁶ Takács György: *i.m.* 37–69.

⁷ Ilyés Zoltán: *Hárompatak település-, népesség- és akkulturációtörténete. = Hárompatak: Egy ismeretlen néprajzi kistáj Erdély és Moldva határán*. Szerk. Tomisa Ilona. MTA Néprajzi Kutatóintézete, Bp. 2003. 24.

⁸ Ilyés Zoltán: *i.m.* 24–25.

⁹ Antal Imre: *Gyimesi krónika*. Bp. 1992. 73–76; Ilyés Zoltán: *i.m.* 25; Uő: *A kulturális kontaktzóna történeti változásai a Székelyföld keleti peremvidékén, az egykori Csík megyében. = Etnikai kontaktzónák a Kárpát-medencében a 20. század második felében*. Nemzetközi tudományos konferencia. Szerk. Klamár Zoltán. Aszód 2005. 65–66, 74; Takács György: *i.m.* 93–94.

Saját anyagom alapján ugyanakkor egyet kell értenem Ilyés Zoltán azon megállapításával, hogy – bár a 20. század fordulójára alapvetően a magyar nyelv vált normává – elsősorban családon belüli használatban fennmaradhatott a román nyelv, pontosabban annak egy „magyar szintaktikai, lexikai elemekkel kevert sajátos változata”. Ilyés Zoltán: *„Magyarul beszélünk.” Etnikai identitás, akkulturációs stratégiák a csíkszépvízi görög katolikus egyházközség hívei körében a 19. század közepétől 1948-ig. = Változó társadalom*. Szerk. Borbély Éva–Czégényi Dóra. Kriza János Néprajzi Társaság, Kvár 1999. (Kriza könyvek I.) 9.

¹⁰ Hargita Megyei Állami Levéltár, Csíkszereda F 685/10.

A nagyrészt görög katolikus lakosság mellett a századforduló környékén keletkezett görög és római katolikus egyházmegyei sematizmusok és az 1910-es népszámlálás római katolikusokat is kimutatnak Kostelekben. Kis létszámuk, illetve a nagy távolságok miatt azonban rendszeres pasztoráció egészen az 1940-es évekig sem a gyimesi plébánia, sem a községközpont, Csíkszépvíz felől nem volt. Ezt a helyzetet írja le Gergely Viktor gyimesbükki görög katolikus esperes édesapja, Gergely György idejéről szólva, aki 1924-ig volt csíkszépvízi görög katolikus lelkész:

„Van ott tényleg egy néhány rom. katolikus, a kik mint szolga legények, vagy mint szegény erdei munkások ott keresték a kenyerüket, és idők folytán benősültek az ott levő gör. kath. családokba, és így ott is maradtak. A 180 éves anyakönyvek azonban tisztán mutatják az ottani helyzet fejlődését. Az oda beszivárgott néhány rom. kath. is, mindig gör. kath. papok által lett ellátva a lelkiükben; mert az életveszélyes, nyaktörő utakon nem vállalkoztak a rom. kath. plebános urak arra, hogy oda belátogassanak. Ezen ok miatt az ott elhalt rom. kath. gyári munkásokat is, mindig a gör. kath. papok temették el. Jól emlékszem olyan kijelentéseire az ott illetékes rom. kath. plebános uraknak, – a melyeket a néhai apámhoz intéztek, hogy „eredj Gyurka! temesd el, mert ha az egész Kosteletet rám iratják, akkor sem megyek be oda.” És ezen nem is csodálkozom, mert például télen a mikor hófúvások vannak, csak 70 km.-es kerülővel lehet odajutni.”¹¹

A Kostelekbe települő római katolikusok tehát – a római katolikus pasztoráció hiánya miatt, illetve a közösség nagyobb részének rítusát követve – vallásilag betagozódtak a helyi görög katolikus népességbe. A területileg illetékes római katolikus papság nem sérelmezte, sőt esetenként maga szorgalmazta a távoli települések görög katolikus pasztorációját, és a székelyföldi görög katolikusokkal ellentétben¹² a 20. század első évtizedeiben az itt élők is ragaszkodtak görög rítusukhoz.

Változások és konfliktusok a román impérium alatt

Az anyakönyvek tanúsága szerint Kostelekben 1921-30 között továbbra is jelentős maradt a vegyes rítusú, exogám házasságok aránya, illetve a korábbi időszakhoz képest megnőtt a településen belüli vegyes rítusú házasságok száma is, ami a helyi, rítusához ragaszkodó római katolikus népesség számbeli gyarapodását is jelzi.¹³ Erre utalnak azok az idősebb adatközlőktől származó beszámolók is, amelyekből kiderül, hogy a húszas-harmincas években több olyan római katolikus személy is élt a faluban, aki bár elfogadta házastársa és a helybeliek görög katolikus rítusát, nagyobb ünnepeken és különösen gyónás alkalmával szívesebben kereste fel saját felekezete papját a nagy távolságok ellenére is.

„Volt egy szomszéd néni nekünk, nagynénje anyukának, s mi úgy hí... úgy mondtuk neki, nénike. De nénike nem gyónt meg sohasem a görög katolikus papnál. Ő Felsőlokon esküdt meg az urával, római katolikus papnál, s ő hazament minden húsvétkor, s ott gyónt meg Felsőlokon,

¹¹ Gyulafehérvári Érseki és Főkáptalani Levéltár (a továbbiakban: GyÉL) 13.1981/1941. A levéltári dokumentumok részleteit minden esetben az eredeti helyesírás és központozás megtartásával közlöm.

¹² A székelyföldi, nyelvileg-kulturálisan asszimilálódott görög katolikusok körében a 19. század végétől egyre fokozottabb igény mutatkozott az „egyedüli etnikus bélyegként megmaradt keleti rítus megváltoztatására”, így sokan áttértek a római katolikus rítusra. Ilyés Zoltán: *Hárompatak... i.m.* 28. (kiemelések a szerzőtől); vö. Oláh Sándor: *Magyar görög katolikus „románok”*. Regio. Kisebbségi Szemle. IV(1993). 2. sz. 109.

¹³ Ilyés Zoltán: *„Magyarul beszélünk.” i.m.* 12.

ő soha, soha, soha. Volt egy Kosztya pap ittegyen, s az görög katolikus pap volt, s az úgy veszekedett vele. Ott lakott nálik, különben. [...] S akkor annyit kötődött szegényvel, de aszondta ő nem tud románul. Ő nem... változtatott szentséget, ő római katolikusnak született, ő római katolikus, ő nem gyónik meg nála. Nem szeret... szóval nem tudott románul. S akkor mondjuk, hogy románul misézett az a pap.”¹⁴

Amint a fenti elbeszélésből is látszik, a saját felekezethez való ragaszkodáson kívül elsősorban a román nyelvtudás hiánya volt az oka, hogy az illető nem tért át a görög katolikus vallásra, nem gyónt, nem áldozott a helyi templomban – a házukban elszállásolt pap gyakori szemrehányásai ellenére sem. Ezzel kapcsolatban fontos megemlíteni, hogy amíg Gergely György korábbi csíkszépvízi görög katolikus plébános valószínűleg alkalmazkodott a hívek nyelvi kompetenciáihoz, addig az őt 1929-ben felváltó Avisalon Costea elsősorban román nyelvet használt a szertartások során.

Az 1920-as évektől a román kormányok fontos törekvése volt a nemzet homogenizálásának megvalósítása, aminek többek közt a hitéletet is igyekeztek szolgálatába állítani. Az új törvények nyomására Erdély-szerte nagy számban tértek át vagy vissza a görög katolikus (és az ortodox) vallásra. Ezzel párhuzamosan a vallások etnicizáló, besoroló kategóriaként való értelmezése is fokozottabban érvényesült, ami az 1930-as népszámlálás felekezeti és nemzetiségi statisztikáiban az általam vizsgált régióban is jól megmutatkozik: a Csíkszépvízhez tartozó görög katolikusok 82,4%-át román anyanyelvüként és 93,8%-át román nemzetiségüként regisztrálták.¹⁵

A vallás és az etnikai hovatartozás megfeleltetésének gondolata véleményem szerint ebben az időszakban erősödhetett meg a helyiek önmeghatározásában. Bár Takács Györggyel egyetértve¹⁶ magam is úgy látom, a kostelekiek identitásának talán legfontosabb komponense a környékbeli közösségektől való *különbözőség* tudata, egy nem feltétlenül etnikumhoz köthető lokális identitás,¹⁷ a közösség tagjainak „román” vallása miatt – anyanyelvtől függetlenül – sokan románként utalnak a helyiekre, a 20. század elején beköltöző római katolikusokat pedig magyarnak tartják.

„Itt Kostelekbe rendes magyar ember nem volt. (Aha.) Itt mind román származásúak voltak. He, he! [felkiált] Az öregek, s aztá úgy elkorcsult a nép, érti-e? Itt rendes magyar ember, ami bėjött Csíkból. Nem es Csíkból, hanem itt erre Menyaságot hallotta-e? (Persze, voltam is.) Onnan Menyaságról bėjött vót két olyan szegén ember, hogy asszonval összeállottak. A' vót két magyar ember Kostelekbe, más magyar ember nem vót. Magyarul beszéltek, de román vallást tartottak.”¹⁸

A kostelekiek visszaemlékezései szerint a román fennhatóság évei alatt „*úgy maradt mindenféle, ahogy volt*”,¹⁹ mindennapi életükben nem tapasztaltak tehát lényeges változást a korábbi időszakhoz képest. Ekkor havonta egy alkalommal járt Kostelekbe a szépvízi görög

¹⁴ 78 éves, római katolikus nő, Kostelek, 2015. november 8.

¹⁵ Ilyés Zoltán: *Hárompatak... i.m.* 27–28.

¹⁶ Takács György: *i.m.* 29.

¹⁷ A kostelekiek ugyanis egyaránt elkülönítik magukat a csíki székelységtől („magyarok”), a moldvai („tyár-magyarok”) és a gyimesi csángóságtól („csángók”) és a moldvai románoktól, magukat egyszerűen „kostelekieknek”, „patakiaknak”, esetenként „félre-csángóknak” nevezik, reflektálva kultúrájuknak a fentiek mindegyikétől eltérő, illetve mindegyikből bizonyos elemeket magába olvasztó, sajátos arculatára.

¹⁸ 85 éves, ortodox nő, Kostelek, 2015. július 15.

¹⁹ 79 éves, római katolikus férfi, Magyarcsügés, 2015. november 10.

katolikus plébános – bár helyette gyakran a könnyebben elérhető gyimesbükki papot keresték fel vagy hívták a kostelekiek, különösen hirtelen halálesetek alkalmával.

„*Akkor se volt helybéli pap, hanem Szépvízről járt egy bé havonta egyszer; én így üsmertem meg a tant. S még vót egy Gyimesen, az es ha keresztelő vót, ha halál vót, azt hitták.*”²⁰

A gyimesbükki lelkész, Gergely Viktor egyházközségéhez tartozott továbbá a Kostelekkel szomszédos Magyarcsügés is, így a kosteleki hívek számára gyakran egyszerűbb volt a néhány kilométerre levő faluba vinni a keresztelendő gyermeket, vagy részt venni az ott celebrált szentmisén, amint az a következő elbeszélésekből is látható.

„*Elmentek a gyimesi esperes bácsihoz. Éngemet es ő keresztelt. [...] Há' román világ vót. (Ő járt fel ide?) Nem. Csügésbe temettek egy embert, és oda általvitt keresztanyám, s ott keresztelt meg az a Gergely Viktor.*”²¹

Az állami politika megváltozott céljai ugyanakkor nagyon is éreztették hatásukat a helyi papság körében: az 1930-as években kezdődött el egyfajta pasztorációs rivalizáció Avisalon Costea görög katolikus lelkész és az 1936-ban Csíkszépvízre helyezett római katolikus plébános, Tímár Sándor között – a szoroson vett helyi ügyek mellett gyakran éppen a Szépvízhez tartozó filiák pasztorálása, illetve főként az ún. *elkeresztelések* kapcsán.

A filiákban élő római katolikusok elhanyagolt helyzetére elsőként György Lajos gyimesbükki római katolikus plébános hívta fel a figyelmet. 1937–38-ban több olyan konkrét esetről számolt be az illetékes szépvízi plébánosnak, amikor római katolikus hívek a lelki gondozás megoldatlansága miatt váltak – olykor tudtukon kívül – görög katolikusokká, és kérte, „kegyeskedjék ügyelni az elszéledt híveire is”.²² 1939-ben Tímár Sándor a következőképpen számolt be a Szépvízhez tartozó telepek helyzetéről:

„*Szépvíz politikai községhez tartoznak a gyimesi völgyekben levő némely telepek: Bükkloka, Kostelek, Csügés, melyeknek román lakossága közé bekerül házasság révén néhány Felsőloki, vagy gyimesi csángó, akik régebben csak gyakorlatilag, de mióta az állami törvények megengedik államilag is a gör. kath rítusra mennek át. Hogy a még meglévő híveinket számba vegyem, – miután ezek a telepeken lakók idáig soha semmi adminisztrálásban nem részesültek, – az idén házzsentelni voltam náluk.*”²³

A római katolikus plébános tehát igyekezett a latin rítusú egyház képviselői által addig elhanyagolt híveket lelki gondozása alá venni. Későbbi beszámolóí szerint ez magyarosító, így államellenes cselekedetnek minősült az akkori államhatalom és a görög katolikus egyházi hatóságok szemében, így a görög katolikus pap feljelentései nyomán több alkalommal helyezték őt vád alá.²⁴

Avisalon Costea több alkalommal tett panaszt amiatt is, hogy a római katolikus plébános államjogilag görög katolikus híveket esketett, keresztelt vagy temetett, míg Tímár Sándor az egyházjog rendelkezéseire hivatkozva védte saját álláspontját. Az ellentét ebben az esetben a román állami szabályozás és az egyházjog rendelkezései között fennálló különbségekből származott, és az adott helyzetben többnyire a görög katolikus félnek kedvezett. Az ekkor érvényben lévő egyházjogi szabályozás szerint a gyermekek apjuk vallását követték,

²⁰ 85 éves, ortodox nő, Kostelek, 2015. július 15.

²¹ 78 éves, római katolikus nő, Kostelek, 2015. november 8.

²² A csíkszépvízi római katolikus plébánia irattára 54/1937; 329/1938.

²³ A csíkszépvízi római katolikus plébánia irattára 44/1939.

²⁴ GyÉL 10.1021/1940.

a szertartásváltoztatást pedig szentszéki engedélyhez kötötte az egyház, amelyet 1929-től kezdve az egyes országok pápai követei adhattak meg.²⁵ A román állam ezzel szemben különleges státust biztosított az ortodox és görög katolikus egyház tagjainak a többi felekezettel szemben – egyúttal e két egyház tagjait minden esetben románoknak tekintette –, ráadásul a görög katolikus vallást jogilag elkülönítette a többi katolikus szertartástól, aminek következményeképpen a rítusváltoztatás a továbbiakban vallásváltoztatásnak minősült. Az áttérést a továbbiakban csak az anyakönyvi hivatalnak kellett bejelenteni, ami 30 napon belül visszavonható volt, azután vált véglegessé.²⁶ A gyakorlatban a görög katolikus papok nagy része ezeket az államjogilag áttért híveket – az egyházjog rendelkezésével ellentétes módon – saját híveinek tekintette. Vegyes vallású családokban a gyermekek vallásának megállapítása elvben az apa kizárólagos döntése lett, a gyakorlatban azonban sokszor előfordult az is, hogy bár az apa római katolikus volt, a hatóságok nem fogadtak el mást, csak „román vallásra” való bejelentést.²⁷

Kostelekben a források tanúsága alapján ugyan nem voltak erőszakos vagy különböző egyéni érdekek (pl. munkahely megtartása, törvényes ügyek „elsimítása”)²⁸ által motivált átírások, mindenképpen figyelemre méltó azonban, hogy a távoli filiákban korábban bevett eljárásnak számító pasztorációs gyakorlatok a megváltozott politikai kontextusban visszaélésként jelentek meg, és mindkét plébános panaszt emelt miattuk. Avisalon Costea ezzel kapcsolatban kijelentette, hogy ő kizárólag az állami bejegyzést veszi figyelembe a hívek rítusának megállapításánál,²⁹ ezzel szemben Tímár Sándor több ízben részletes anyakönyvi kimutatásokat küldött feletteseinek annak bizonyítására, hogy „*egész sorozata van azoknak az elkeresztelteknek, akiknek egyházjogilag román káth.-nak kellene lenniük, de az állami anyakönyvvezető által görög kat. vallásúnak jegyeztettek be és akiket ezen a címen görög kat. pap keresztelt meg és ma az ő híveinek tekint.*”³⁰

A fentiekből fontos kiemelni, hogy a Trianon utáni két évtizedben a korábbinál sokkal inkább „láthatóvá” váltak a filiákban élő római katolikusok, egyrészt a vallásukhoz való intenzívebb ragaszkodás, másrészt a római katolikus plébános fokozottabb pasztorációs aktivitása miatt. Bár a rendelkezésemre álló adatok alapján ez nem jelentette azt, hogy a plébános tényleges lelki gondozásba vette volna a Csíkszépvízhez tartozó telepek híveit, de mindenesetre számon tartotta, sőt a századfordulóiig visszamenően dokumentálta az itt élő római katolikusoknak legalább egy részét.

A két fél vitái teljesen új megvilágításba kerültek az 1940. augusztus 3-i bécsi döntés után, hiszen Észak-Erdély Magyarországhoz való visszacsatolása alapvető változásokat hozott nemcsak a két érintett állam, hanem az itt tárgyalt két felekezet életében is. Avisalon Costea már

²⁵ Lukács Imre Róbert: *A görög katolikusok helyzete Erdélyben az első világháború után*. Iustum Aequum Salutare VI(2010). 1. sz. 78; Scheffler János: *Az erdélyi rítusváltoztatások*. Magyar Szemle XLII(1942). 8.

²⁶ Lukács Imre Róbert: *i.m.* 72–75; Scheffler János: *i.m.* 9.

²⁷ Lukács Imre Róbert: *i.m.* 75. Ezt a gyakorlatot tükrözik a szépvízi római katolikus plébános panaszai is. Egy 1941-es dokumentumban például így ír a törvénytelen eljárásokról felettesének: „*Latin rítusu apának és görög rítusu anyának gyermekeit, – akiket az állami anyakönyv mindenkor görög katolikusoknak tüntetett fel, – nemcsak elfogadta keresztelésre, hanem egyenesen magának is követelte.*” GyÉL 28.208/1941.

²⁸ Ellentétben például a székelyföldi településekkel. Oláh Sándor: *i.m.* 114–115.

²⁹ GyÉL 28.658/1940.; GyÉL 13.1981/1941.

³⁰ GyÉL 28.208/1941.

1940 tavaszán Vaslábra távozott,³¹ így a csíkszépvízi görög katolikus plébánia hosszú időre betöltetlen maradt. Kostelekben 1939 óta a helyi állami iskola tanítója látta el a hívek lelki gondozását, de a kivonuló román csapatokkal ő is elmenekült.³²

A „magyar világ” éve

A magyar királyi honvédség alakulatai 1940. szeptember 11-én érték el a Gyimesi-szorost.³³ A visszacsatolt területeken november 26-ig katonai közigazgatás lépett életbe, melynek keretében az államszervezet feladatait a fegyveres erők látták el, egyúttal kötelezték a lakosságot a katonai parancsnokok rendelkezéseinek azonnali és feltétlen végrehajtására.³⁴

A hatóságok intézkedései különösen érzékenyen érintették a székelyföldi görög katolikusokat és ortodoxokat, mivel a hivatalnoki kar kritika nélkül „elfogadta azt a korábbi román álláspontot, mely azonosnak tekintette a vallást és a nemzeti hovatartozást”.³⁵ A görög katolikusok számára gyakorlatilag vállalhatatlan lett az őseiktől örökölt felekezet, aminek köszönhetően tömeges valláselhagyási hullám indult meg: a sok esetben kiutasítással megfenyegetett hívek nagy része a római katolikus vallásra tért át. A román éra alatt történt vallásváltoztatásokat érvénytelennek tekintették,³⁶ ugyanakkor 1942-ig érvényben maradtak a román vallásügyi törvény vallásváltoztatásról és a gyermekek vallásáról szóló rendelkezései.³⁷

Hárompatak a gyimesi településekkel együtt a csíkszépvízi járási parancsnokság fennhatósága alá tartozott, Kostelekbe – mivel az új országhatár a falutól néhány km-re volt – csendőr és határvadász kirendeltségeket is telepítettek, akik egészen 1944-ig a faluban állomásoztak. Számos görög katolikus és ortodox paphoz hasonlóan a Kosteleket pasztoráló plébános is Romániába távozott,³⁸ így a híveket a következő években a gyimesbükki görög katolikus esperes, Gergely Viktor látta el lehetőségei szerint.

Az ország más részeihez hasonlóan 1940 őszétől a Csík vármegyei görög katolikusok is nagy számban tértek át a római katolikus vallásra.³⁹ Gergely Viktor előljáróinak küldött jelentéseiben és panaszleveleiben többször leírja, hogy amennyiben a rítusváltások a korábbi ütemben folytatódnak, „az egész székelyföldi gör. kath. paróchiákból nem marad meg más, mint Vasláb, Gyimesbükk egy része, Szépvíznek három leányegyháza (Kostelek, Lóvész és Bükkloka egy része)”.⁴⁰ Aggodalmait nem bizonyultak alaptalannak, hiszen az 1941-es népszámlálás adatai alapján a Csík vármegyei

³¹ GyÉL 28.208/1941.

³² GyÉL 28.208/1941.; GyÉL 13. 1981/1941. A visszacsatolt erdélyi területek birtokbavétele előtt mintegy ötvenezer román állami alkalmazott távozott a román hadsereggel együtt Romániába. Sebestyén Elemér–Szabó Péter: *Észak-Erdély és a Székelyföld magyar katonai közigazgatás alatt (1940 szeptember–november)*. Századok CXLI (2008). 6. sz. 1390. 16.lj.

³³ Osgyáni Gábor: „Újra magyarok lettünk.” *Gondolatok a „magyar világ” gyimesi emlékeiről*. Pro Minoritate VIII. (2003)/tél 177.

³⁴ Sebestyén Elemér–Szabó Péter: *i.m.* 1384.

³⁵ Hámori Péter: *i.m.* 196.

³⁶ Ilyés Zoltán: *Hárompatak... i.m.* 29.

³⁷ Scheffler János: *i.m.* 11.

³⁸ Hossu Gyula kolozsvár-szamosújvári püspök korabeli adatai szerint 1940 decemberére a Csík vármegyei görög katolikus plébániák kétharmada pap nélkül maradt. GyÉL 14.537/1941.

³⁹ A székelyföldi rítusváltoztatási hullám által érintett településekről lásd Ilyés Zoltán térképét: Ilyés Zoltán: *A kulturális kontaktzóna... i.m.* 64.

⁴⁰ Hámori Péter: *i.m.* 204. A tanulmány Gergely Viktor ezzel kapcsolatos levelezésének egy részét is közli.

görög katolikus népesség az 1930-as állapothoz képest egyharmadára csökkent.⁴¹ Csíkszépvíz közösségben szintén nagyon látványosan, 929-ről 240-re csökkent a görög katolikus vallásúak száma.⁴² Mivel az 1941-es népszámlálás adatait községek szerint vették fel, a Kostelekre vonatkozó adatokat külön nem közli a statisztika. A faluban történt eseményekről ugyanakkor meglehetősen pontos képet alkothatunk a levéltári források és az idősebb helybeliek visszaemlékezései alapján.

A részben román anyanyelvű és nagyrészt görög katolikus vallású kosteleki lakosság a karhatalom rendkívül erélyes diszkriminatív intézkedéseivel szembesült. A legtöbb erre vonatkozó beszámolóból kitűnik, hogy a faluba telepített csendőrség és katonaság a kezdetektől gyanakvással tekintett az itteniekre: románoknak, ennél fogva pedig megbízhatatlannak tartották őket. Sokak számára meghatározó élmény ezzel kapcsolatban, hogy a magyar katonák bevonulásától kezdve „román szót nem lehetett hallani” a faluban – a katonaság és az ismét magyar nyelvűvé vált iskola⁴³ tanítója ugyanis megkövetelte, hogy a helyiek kizárólag magyarul beszéljenek.

„Azé, hogy a magyarok bójótek '40-be, s nem vót szabad románul beszélgetni, s akkor mentünk iskolába, s árulkodtak, s akkor vertek meg. (Ha románul beszélt?) Igen, nem vót szabad románul beszélgetni...”⁴⁴

A megváltozott politikai erőviszonyok és a románellenes közhangulat legdrasztikusabb következménye azonban a helyi görög katolikusok tömeges rítusváltása volt. A levéltári adatok alapján a kosteleki lakosság nagy része 1940. október–november hónapokban bejelentette a római katolikus rítusra való áttérését az állami hatóságok felé.⁴⁵ A következőkben a források és visszaemlékezések alapján azokat a legfontosabb tényezőket mutatom be, amelyek ebben szerepet játszottak, továbbá sorra veszem a két egyház ebből adódó helyi konfliktusait is.

Tímár Sándor csíkszépvízi római katolikus plébános az impériumváltás után határozottan kezébe vette a szépvízi filiák lelki gondozásának ügyét. Mivel ő maga az anyaegyház híveinek ellátása mellett nem tudta vállalni a 24 km-re fekvő havasi telepek pasztorálását, 1940 november első napjaiban a csíksomlyói ferences házfőnököt kérte meg, küldjön valakit kíségetésre. Valószínűleg informális úton már korábban kapcsolatba lépett a ferences rendházzal, hiszen még októberben, az iskolai beiratkozások felekezeti adatait látva (19 római katolikus vallású gyermek Kostelekben, 21 Magyarcsügésen) döntött úgy, hogy pontosabb felmérést készített a filiákban élő római katolikusok számáról. Az összeírást P. Sebestyén Benjamin ferences atya végezte, és munkája „rávilágít arra is, hogy e telepeken még mindig 155 a latin rítusu hívek száma”,⁴⁶ ezenfelül pedig „87 kérte az utóbbi évtized alatt történt törvény ellenes anyakönyvelési adatainak rom. kath. vallásra való helyesbitését”.⁴⁷ A fenti adatokra, illetve a helyi görög katolikusok lelkész nélkül maradására hivatkozva a katonai parancsnokság november

⁴¹ 1941. évi népszámlálás. Demográfiai adatok községenként (országhatáron kívüli terület). Központi Statisztikai Hivatal, Bp. 1984. 260. Az Esztergomba felküldött jelentések ugyanakkor azt mutatják, hogy az áttérések zöme ezután, 1941 második felében és 1942 elején történt (Hátori Péter: *i.m.* 197.), így ez a statisztika még nem jeleníti meg az „1942-es terrorisztikus presszió hatására történt rítusváltoztatások eredményét”. Ilyés Zoltán: *Hárompatak... i.m.* 30.

⁴² Ilyés Zoltán: *Hárompatak... i.m.* 30, 48.

⁴³ A vallás-és közoktatásügyi miniszter rendelete alapján a román állam által fenntartott iskolák magyar állami iskolákká alakultak. A főleg magyarul telepeken a tanítás nyelve magyar lett, a román ajkú helyiségekben megmaradt a román, legalább heti 6 kötelező magyaróra mellett. Sebestyén Elemér–Szabó Péter: *i.m.* 1410. Kostelekben 1940–1944 között magyar tannyelvű iskola működött.

⁴⁴ 83 éves, ortodox nő, Kostelek, 2014. február 17.

⁴⁵ GyÉL 10.1021/1940.; GyÉL 28.658/1940.

⁴⁶ GyÉL 28.658/1940.

⁴⁷ GyÉL 10.1021/1940.

7-én a szépvízi plébános kisegítőjeként P. Sebestyén Benjámin bízta meg Kostelek, Gyepece és Magyarcsügés lelki gondozásával.⁴⁸

1940 októberétől tehát nemcsak a helyben állomásozó katonaság és csendőrség „kikerülhetetlen akciókészsége”,⁴⁹ hanem az egyelőre ideiglenes jelleggel a faluban tartózkodó ferences atya pasztorációs tevékenysége is a rítusváltás irányába hatott. Ráadásul a falu bírója is igen hamar a római katolikus „ügy” mellé állt: miután ő maga is átiratkozott, szelidebb vagy durvább eszközökkel igyekezett meggyőzni a falubelieket is ennek szükségességéről. A kosteleki lakosság különbözőképpen viszonyult a megváltozott helyzethez. A római katolikus vallású vagy csak házasság miatt áttért, főként gyimesi, csíki származású személyek, illetve a magyar anyanyelvű – és részben talán magyar identitású – családok örültek az új helyzetnek.

„Hogy megvót azokba a családokba, amelyikek feleséget hoztak Szép... Felsőlokról, Közeplokról s Gyimesről, mint nagyapám, s így ehhez hasonló, ezekben már megvót a római katolikus érzelem. S ez fejlesztette a nemzeti érzelmet is.”⁵⁰

Jóformán minden ezzel kapcsolatos beszámolóban szerepel ugyanakkor, hogy a rítusváltások zöme kényszerből, karhatalmi nyomásra történt, hiszen a görög katolikus rítusban megmaradni szándékozókat azzal fenyegették, hogy átteszik őket Romániába. Ennek köszönhetően Kostelekben 1940 őszén mindössze néhány család volt, aki nem iratkozott át római katolikus vallásra.

„A: ’40-ben amikor bėjőttek a magyarok, akkor mindenki által kellett iratkojjék katolikusnak. [...] Kényszerítették, általába mindenki iratkojjék római katolikusnak. (De mér’, aki nem akart, azzal mit csináltak?) S aki nem akart, az...

B: Nem iratkoztak, több család volt, hogy nem iratkoztak.

A: Aszondták, a határon leteszik őket, de nem tették le, de vót aki nem iratkozott... ejsze Kostelekbe lehetett három, esetleg három-négy család.”

B: [...] S ezeket, amelyikek nem iratkoztak által, ezeket úgy vették, hogy nem megbízható emberek a határon. [...] (De miért akarták, hogy mindenki iratkozzon át?)

A: Biztos, hogy legyenek magyarok.

B: Hát én nem tudom milyen, milyen törvény vót. A Horthy Miklós idejébe vót ez. S aszondták, hogy a határ mentin nem lehet, román nem maradhat itten, magyarnak kell lenni. (Jaj, de akkor maguk, akik... szóval a kostelekieket románnak tartották azért’, hogy görög katolikusok?) Azé’, igen.

A: Románnak, románnak. [...]

B: Románnak tartották, igen, a görög katolikusokat.⁵¹

„1941-be – magyar idő vót, tehát magyarok vótak itt, Magyarországhoz tartoztunk, akkor – aláírátták, de muszájították minden esetre, hogy írják alá, hogy hát római katolikusnak lesznek a görög katolikusok. (Mindenk?) Igen. Őt család nem írta vót alá.”⁵²

Mindezt természetesen a székelyföldi görög katolikus hívek összességéért, de különösen saját Csík vármegyei híveiért aggódó gyimesbükki esperes, Gergely Viktor sem hagyhatta szó nélkül: 1940 novemberétől sorozatos panaszleveleket intézett elsősorban a római katolikus

⁴⁸ GyÉL 28.658/1940.

⁴⁹ GyÉL 14.537/1941.

⁵⁰ 79 éves, római katolikus férfi, Magyarcsügés, 2015. november 10.

⁵¹ A: 86 éves, ortodox (sz. római katolikus) nő, B: kb. 80 éves, ortodox férfi, Kostelek 2015. november 11.

⁵² 80 éves római katolikus férfi, 2014. augusztus 18.

püspöki helytartóhoz, de olykor saját feletteseihez is a környezetében zajló atrocitások és erőszakos átíratások miatt. Kostelekben a híveket – írta – „a jegyző, bíró, tanító és csendőrök terrorizálták, hogy hagyják el vallásukat”,⁵³ az ide helyezett ferences pap ráadásul több alkalommal a görög katolikus templomban misézett.⁵⁴ A püspöki helytartó ezt azonnal megtiltotta, ugyanakkor már 1940 decemberében, majd később több alkalommal kérést intézett a marosvásárhelyi görög katolikus érseki helytartóhoz, hogy engedélyezze a kosteleki görög katolikus templomban való misézést. A helytartó eleinte vonakodott megadni beleegyezését, 1941 júliusában pedig – válaszul a Gergely Viktortól tudomására jutott visszaélésekre – kifejezetten megtiltotta a görög katolikus templom használatát.⁵⁵ A helytartó külön engedélyével így a következő években P. Sebestyén Benjámint az iskola épületében misézett.⁵⁶

1940 decemberétől a szépvízi római katolikus plébános komoly erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy Kostelekben állandó római katolikus lelkésziséget állítsanak fel, és a havasi telepek pasztorációját ellátó szerzetesnek fizetést biztosítsanak. Beadványaiban – ellentétben korábbi véleményével, ti. hogy a román görög katolikus népesség közé az idők során beházasodott néhány római katolikus – rendszerint azt hangsúlyozta, hogy a kosteleki, gyepecei és csügesői görög katolikusok nagy része a székely falvakból származó, magyar eredetű család, akik a római katolikus pasztoráció nehézségei folytán idővel görög katolikussá váltak. Ez a román államhatalom szemében egyet jelentett azzal, hogy román nemzetiségűek is, így az állami anyakönyvek bejegyzéseire hivatkozva számtalan hívet jogtalanul keresztelt, esketett és temetett a görög rítusú pap.⁵⁷ Az ügyet a kerületi főesperes, a vármegye főispánja és a püspöki helytartó is felkarolta, amelynek eredményeképp Tímár Sándor 1941 januárjában memorandumot terjesztett fel a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a kosteleki plébánia létesítésével kapcsolatban. Kérését a helyiek „vallási és faji szempontból való veszélyeztetettségével” indokolta,⁵⁸ és hozzátette, hogy az ott állomásozó határbiztosító csapatok miatt is szükséges a rendszeres lelki gondozás kérdésének rendezése. A római katolikusok pozíciója ennél fogva jelentősen megerősödött, hiszen a szükséges minisztériumi engedélyek és anyagi források biztosítása után 1942. január 1-től felállították a kosteleki kihelyezett lelkésziséget (expositura),⁵⁹ amelynek vezetésével P. Sebestyén Benjámint bízta meg a kolozsvári püspöki helytartó.

Míndez azonban inkább csak fokozta a két plébános közti feszültséget, amit a hívek megosztottsága is tetézett. Gergely Viktor sorozatos panaszaiból, illetve az ezekre vonatkozó vizsgálati dokumentumokból kitűnik, hogy az áttértek közül sokan látogatták az alkalmanként, főleg nagyobb ünnepnapokon celebrált görög katolikus miséket, és többen vonakodtak, hogy a ferences atyánál végezzék el szentgyónásukat, inkább a görög katolikus paphoz mentek. Több kisebb vita után ez először 1941 tavaszán vezetett komolyabb konfliktusokhoz. Gergely Viktor panasza szerint húsvét előtt „nagyon lelkes áttértek” és a helyi római katolikus tanító házról házra járva ellenőrizték, ki készül a görög katolikus húsvét megünneplésére, majd az ünnepi szertartás után ismét figyelmeztették a résztvevőket: jobban teszik, ha csak a római

⁵³ GyÉL 14.537/1941.

⁵⁴ GyÉL 28.658/1940.

⁵⁵ GyÉL 13.1981/1941.

⁵⁶ GyÉL 10.754/1941.

⁵⁷ GyÉL 28.658/1940.

⁵⁸ GyÉL 10.1021/1940.

⁵⁹ GyÉL 32.778/1942.

katolikus húsvétot ünneplik meg. Ehhez hasonlóan húsvét negyednapján, amikor az esperes Szent György vértanú emlékére ismét misézett a faluban, ugyanezen emberek feljelentéssel és kiutasítással fenyegették társaikat, majd az ünnep napján az iskola ablakából írták fel, ki vett részt a szertatáson. A vizsgálati jegyzőkönyvből kitűnik, hogy a fentiek többnyire a rendkívül agilis római katolikus kosteleki bíró és egy vele ellentétben álló másik helyi férfi viszályán alapuló vádaskodások voltak, itt tehát elsősorban a falusiak belső konfliktusai vetődtek ki a görög és a római katolikus felekezetekre.

Mivel a korábbi, polgári hatóságok előtt történt rítusváltoztatások egyházjogilag érvénytelenek voltak, 1942 nyarán P. Sebestyén Benjámint úgy határozott, rendezi a helyzetet. Októberben összesen 100 kosteleki, 4 gyepecei és 22 magyarcsügési család (összesen 594 fő) kérvényét terjesztette fel a püspöki helytartóhoz a hivatalos engedélyezési procedúra elindítására. A szertartásváltoztatásokat végül 1943-ban hagyta jóvá a budapesti apostoli nunciatura.⁶⁰

Ennek kapcsán 1942 novemberében újabb panasz érkezett Kolozsvárra, amelyben Gergely Viktor arról tájékoztatta a püspöki helytartót, hogy a ferences atya különböző fenyegetésekkel, házról házra járva kényszerítette a híveket a kérvények aláírására, illetve az aláírást megtagadó és a görög katolikus miséket látogató személyek számára ismét kiutasítást helyezett kilátásba. A faluban állomásozó csendőrség és katonaság a panaszlevél alapján szintén részt vett a hívek megfélemlítésében.⁶¹ A hívek nevében felterjesztett rítusváltoztatási kérelmeket egy kivétellel valóban az atya írta, és feletteseinek írt leveleiből az is kiderül, hogy „vette rendre” a három településen lakó családokat, tehát valóban házról házra járt. Arról, hogy fenyegette, kényszerítette-e a híveket, nem rendelkezem információkkal, az azonban a felettes hatóságoknak küldött leveleiből egyértelmű, hogy remélte, rövidesen az egész falu római katolikus lesz.⁶²

Arra, hogy sokan a hivatalos forma ellenére továbbra is a görög katolikus vallást érezték sajátjuknak, több dolog is utal. Egyrészt a tény, hogy a faluba olykor ellátogató Gergely Viktor miséit leírásai szerint nagy számban látogatták a hivatalosan római katolikus vallású hívek. Több beszélgetőtársam egyfajta titkos, szinte földalatti tevékenységként írta le Gergely Viktor kosteleki működését: a görög katolikus rítusban maradt néhány család mellett esetenként egy-egy római katolikusnak átiratkozott család is vele kívánta megkereszteltetni gyermekét, és egyesek csak nála gyóntak szívesen. Feltételezhetően a konfliktusok elkerülése végett látták ilyenkor jobbnak, ha a szertartást a háznál, titokban végezte a görög katolikus plébános, különösen 1943-tól kezdve, amikor a közösség nagyobb része egyházjogilag is római katolikusává vált.

„B: A... a... az esperes járt legtöbbit Gyimesből.

A: S az esperes ez a... milyen Viktor? (Gergely.) Gergely Viktor. (Az, hallottam róla.) Na, az volt örökké. S még magyar világba es, amelyik megtartotta titokban a vallását, akkor ugye lopva es járt ide.

B: Igen, aki nem akart ööö.. nem akart eliratkozni. [...] De alattomba, s ez a Gergely Viktor jött bé, s házaknál misét tartott, ezek amennyien megtartották.

A: Gyóntatta őket, s keresztelt is. (És nem kapták el?)

B: Nem kapták el. Nem, nem. Megúsztá.

⁶⁰ GyÉL 28.2452/1942.

⁶¹ GyÉL 28.3515/1942.

⁶² GyÉL 28.2452/1942.

[...]

B: Például egy testvéremet... '43-ban itt keresztelte meg a háznál. Ide bé.

A: Pedig által voltak iratkozva apukádék!

B: Által voltak iratkozva, de úgy is, alattomba ők... magikba' tartották ezt.”⁶³

Erre a gyakorlatra utal az az 1944-es eset is, amikor a kosteleki római katolikus expositus panaszt tett Gergely Viktor ellen, mivel eltemetett egy római katolikus asszonyt, illetve megkeresztelt és megbérmált két római katolikus gyermeket. A gyimesbükki esperes azzal védekezett, hogy az évek óta betegeskedő idős asszony és a gyermekek szülei maguk kérték tőle a szentségek kiszolgáltatását.⁶⁴

A kisebb ügyeken kívül még további két fontos konfliktusról tudósítanak a források. Gergely Viktor 1943 januárjában erkölcsi jellegű vétség miatt emelt panaszt a ferences atya ellen. Bár a vádak csak részben bizonyultak igaznak,⁶⁵ házfőnöke jobbnak látta visszahívni Csiksomlyóra, helyére 1943 áprilisában P. Köllő Bonifácot nevezte ki a püspöki helytartó.⁶⁶ Az utolsó nagyobb léptékű peres eljárás még 1942 decemberében kezdődött a két kosteleki felekezet között, amikor a görög katolikus esperes azzal a panasszal fordult előljárójához, hogy az újdonsült római katolikus egyházközség jogtalan eljárással tulajdonába vette a kosteleki görög katolikus temetőt és papilakot. Az esetből végül 1943 tavaszán polgári per lett,⁶⁷ amelynek dokumentumait azonban nem sikerült fellelnem. Valószínűnek tartom azonban, hogy a kérdéses ingatlan a görög katolikus egyház tulajdonában maradt, mivel 1946-ban a római katolikusok saját templom építésébe kezdtek egy másik telken.

Mindez azonban már teljesen más egyházi-politikai erőviszonyok között következett be, hiszen az 1944. szeptember 12-én Moszkvában aláírt szovjet–román fegyverszüneti megállapodás érvénytelenítette a bécsi döntés rendelkezéseit, és Romániának juttatta Erdélyt, így Észak-Erdélybe visszatért a román közigazgatás.⁶⁸ A források tanúsága szerint a kosteleki rítusváltoztatók egy része 1945 első felében visszatért a görög katolikus hitre.⁶⁹ A két felekezetet ez követő ellentétei, illetve a görög katolikus egyház 1948-as felszámolásának helyi következményei és az ebből következő újabb átrendeződések azonban már túlmutatnak jelen dolgozat keretein.

Az etnikailag vegyes eredetű kosteleki lakosság a 20. század elejére (inkább praktikus okokból, mintsem etnikai alapon) nagyjából egységesen görög katolikus vallású volt. A hosszú idő alatt kialakult – olykor a hivatalos szabályozástól eltérő – pasztorációs gyakorlatok elsőként az 1930-as évek felfokozott román nemzeti törekvései közepette vezettek konfliktusokhoz, miután a római katolikus plébános úgy találta, hogy a településen viszonylag nagyszámú római katolikus eredetű népesség él, amely csak elkeresztelés folytán lett görög katolikus. Az 1940-ben visszatérő „magyar világ” nemzet- és valláspolitikai törekvései aztán megfelelő

⁶³ A: 86 éves, ortodox (sz. római katolikus) nő, B: kb. 80 éves, ortodox férfi, Kostelek 2015. november 11.

⁶⁴ GyÉL 28.131/1944.

⁶⁵ GyÉL 13.3693/1942.

⁶⁶ GyÉL 14.931/1943.

⁶⁷ GyÉL 32.68/1943.

⁶⁸ Balogh Béni: *A magyar-román viszony és az erdélyi kérdés 1940-1944 között*. Kis Gyöngy (szerk.): *Történelmünk a Kárpát-medencében. (1926-1956-2006)* Komp-Press, Kolozsvár 2006. 25.

⁶⁹ GyÉL 28.432/1945.

háttérrel nyújtottak ahhoz, hogy tényleges római katolikus pasztoráció induljon meg a faluban, sőt a helyi görög katolikus közösség papírforma szerint néhány évre megszűnt, hiszen – főként a hatalmi nyomásnak engedve – a kostelekiek nagy része a római rítusra tért át. Ez azonban nem jelentette a görög katolikus pasztoráció és vallásgyakorlat megszűnését, ami számos öszeütközéshez vezetett a két felekezet és a helyi lakosság szemben álló csoportjai között.

A dolgozatban bemutatott konfliktusok véleményem szerint jól tükrözik, hogy a hivatalos adatok – ebben az esetben a felekezetre vonatkozóak – mennyire eltérhetnek a valóságtól, továbbá azt is szemléletesen bemutatják, hogyan vezettek a román és magyar éra nemzetpolitikai törekvései egyfajta vallási alapú etnikus distancia megjelenéséhez a közösségen belül.

Interreligious Conflicts and Changes of Rite in Coşnea (1930–1944)

Keywords: Greek Catholic, Romania, religion, history, politics

This case study examines the 20th century history of a Greek Catholic community – living on the border of the historical Transylvania and Moldova –, using archival sources and interviews with the locals. My central aim is to show the local effects of historical and political processes and of Romanian and Hungarian nation-building aspirations. The focus of my paper is the period between 1930-44, as this is the period when regular Roman Catholic pastoration started in the community, so changes of rite and interreligious conflicts also date back in this time.